

GIPPERAKTIV O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK VAZIFALARI

Mullayeva Saida Jo'ramirzayevna

Farg'ona viloyati Buvayda tumani 49-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Bugungi kunda bolalarda giperaktivlik (diqqat etishmasligi buzilishi) muhim muammolardan biridir. Mazkur maqolada gipperaktiv o'quvchilarni davolash va psixalogik tavsiyalar haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Giperaktivlik belgilari, o'smirlik davri, kognitiv tuzatish, xulqatvor

KIRISH

Ijtimoiy sohadagi muammoning ahamiyati maktabda giperaktivlik belgilari bo'lgan bolaning yo'li muvaffaqiyatsizliklardan boshlanishi bilan

belgilanadi. Muvaffaqiyat tuyg'usining yetishmasligi ikkinchi darajali hissiy tanglikni keltirib chiqaradi va o'z-o'zini hurmat qilishni kamaytiradi. O'smirlik davrida ko'plab bolalarda xatti-harakatlarning buzilishi ko'payishi mumkin. Giperaktivlik belgilari bo'lgan bilan og'rikan o'smirlar g'ayri-ijtimoiy harakatlar va huquqbuzarliklarni sodir etish, alkogolizm va giyohvandlikni rivojlantirish xavfi ostida.

Hozirgi vaqtda xulq-atvori buzilgan va ular bilan bog'liq o'rganish qiyinchiliklari bo'lgan muammolari ayniqsa dolzarbdir. Bunday bolalar o'zlarining bezovtaligi, e'tiborsizligi, baland ovozi, doimiy harakati bilan psixologlarning e'tiborini tortadi. Doimiy hayajonlangan, bezovta bo'lib, sinfdoshlariga o'qituvchining topshirig'ini bajarishga, dars mavzusi ustida ishlashga diqqatni jamlashga to'sqinlik qiladi, doimiy ravishda o'z ishlari bilan band bo'ladi, ularni joyida ushlab turish, topshiriqni tinglashga majbur qilish qiyin va undan ham ko'proq uni oxirigacha to'ldiring. Ular haddan tashqari faollik va durtusellik tufayli o'qituvchilar uchun noqulaydir. Va zamonaviy ta'lim tizimi giperaktiv bolalar bilan ishlashga moslashtirilmagan. Giperaktiv bolalar sonining ko'payishi bilan ularning ta'lim samaradorligi muammosi dolzarb bo'lib, muhokama qilinadi. Agar bir necha yil avval boshlang'ich sinflarda bir sinfdan 1-2 nafar giperaktiv bola bo'lgan bo'lsa, hozirda o'quvchilarning taxminan 20-30 foizi shu guruhga to'g'ri keladi.

Ko'pincha, barcha mavjud xulqatvor muammolari bilan, bunday bolalarning aql-zakovati saqlanib qoladi, ular maktab o'quv dasturini muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari mumkin, ammo buning uchun maktab muhitining talablari bolaning imkoniyatlariga mos kelishi kerak. Ko'pgina hollarda maktabda darslarga e'tibor berishda qiyinchiliklarga duch keladigan bolalarga mazkur tashxis qo'yilgan bo'ladi. Xususan, ko'pchilik bu bolalar bir necha daqiqadan ko'proq vaqt davomida biror narsaga e'tiborini qarata olmaydi, deb o'ylaydi.

Psixologiya fanlari doktori, Child Mind Institute qoshidagi DYGS va Xulq-atvor buzilishlari markazining klinik psixologi Karolina Mendel bu qarashning noto'g'ri ekanligini tez-tez ta'kidlaydi. Unga murojaat qiluvchi ota-onalar, masalan, farzandlari Garri Potter haqidagi kitoblarni oqishga uzoq vaqt davomida e'tibor qarata olishini aytib, demak unda sindrom bo'lmasligi kerak, degan g'oyani ilgari surishadi. «Ammo, haqiqat shundaki, agar u bola uchun juda qiziqarli narsa bo'lsa va bola, haqiqatan ham shu narsa/ish, jarayonni uzi uchun afzal deb bilsa, unga e'tibor qaratishi mumkin va bu tabiiy», – deydi doktor.

Sindromning nomiga qaramay, diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi tashxisiga ega bo'lgan bolalar bilan bog'liq muammo aslida e'tiborning yetishmasligi emas, balki diqqatni ular uchun unchalik foydali yoki qiziqarli bo'lmagan narsalarga, shu jumladan, ota-onalar va o'qituvchilarning ko'rsatmalariga yo'naltirish qiyinligidir.

Bolaning aqliy va shaxsiy rivojlanishining asoratlari, qoida tariqasida, ikkita omilga bog'liq:

- ta'limdagi xatolar yoki ma'lum bir etuklik;
- asab tizimiga minimal zarar.

Ko'pincha, bu ikkala omil bir vaqtning o'zida harakat qiladi, chunki. Kattalar ko'pincha bolaning asab tizimining xatti-harakatlaridagi qiyinchiliklarga asos bo'lgan xususiyatlarini kam baholaydilar yoki e'tiborsiz qoldiradilar va bolani turli xil noto'g'ri tarbiyaviy ta'sirlar bilan "to'g'rilash" ga harakat qiladilar. Shuning uchun

ota-onalar o'qituvchilarni bezovta qiladigan bolaning xatti-harakatlarining haqiqiy sabablarini aniqlay olish va u bilan ishlash usullarini belgilash juda muhimdir. Buni amalga oshirish uchun bolalarning aqliy rivojlanishidagi ushbu buzqlik belgilarini aniq tasavvur qilish kerak, ularning bilimlari bola bilan ishlashni to'g'ri qurishga va muayyan asoratlarning og'riqli shakllarga aylanishini aniqlashga imkon beradi.

Ma'lum bo'lishicha, gipperaktiv bolalar o'zlarining buday hatti-xarakatlarini namoyon bo'ishi uchun yetarli darajada sharoit bo'lishi kerak. Agar uyda doimiy tortishish yoki boshqa tarbiyaviy choralar orqali o'zini bunday tutishi qat'iy man etilgan bo'lsa, maktabda ular ancha gipperaktiv bo'ladi. Aksincha, agar maktab ularga qattiqqo'l bo'lsa ular uyda juda faol bo'lishadi. Shu sababli ota-onalar va o'qituvchilar hamkorlikda faoliyat olib borsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Giperaktiv bolaning o'qituvchilari va psixologlari uchun amaliy tavsiyalar. Giperaktiv bolalarni tuzatish bo'yicha maktab dasturi bolalarga o'rganishdagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradigan kognitiv tuzatishga tayanishi kerak.

1) Diqqat yetishmasligi giperaktivligi buzilgan bolalarning neyropsikologik xususiyatlarini o'rganish.

2) Giperaktiv o'quvchilar bilan yakka tartibda ishlash. Giperaktiv bola doimo psixalogning ko'z o'ngida, sinfning markazida, doska oldida bo'lishi kerak.

Giperaktiv bola uchun sinfdagi eng yaxshi joy o'qituvchi stoli qarshisidagi yoki o'rta qatordagi birinchi stoldir.

3) Jismoniy tarbiya va dam olishni kiritish bilan dars rejimini o'zgartirish.

4) Giperaktiv o'quvchilarning energiyasini foydali yo'nalishga yo'naltirish: doskani yuvish, daftarlarni tarqatish va hokazo.

5) O'quvchi bilan kechki payt emas, kunning boshida ishlash maqsadga muvofiqdir.

6) O'qituvchilar giperaktiv o'quvchilari bilan ko'proq muloqatda bo'lishi kerak.

7) Taktil aloqadan foydalaning (massaj, teginish, silash elementlari).

8) Sinfdagi chalg'ituvchi obyektlarning minimal soniga ega bo'lish maqsadga muvofiqdir.

I) Ichki xotirjamlikni saqlang.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –Toshkent.: O'zbekiston. 2018. –B. 40.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-2909-son qarori. // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 18-son, 313-modda, 19son, 335-modda, 24-son, 490-modda, 37-son, 982-modda.

3. Oxunjonova O. Ta'lim bosqichlarida sinonimlar mavzusini o'qitish metodikasi. , ped. f. n. dissertatsiya, -T.: 2009.

4. Palagina N.N. Voobrajenie u samogo istoka. - Bishkek: «Ilim», 2002.

5. Palagina N.N. Razvitie voobrajeniya u detey vtorogo goda jizni // Doshk. vosp. –

2003. - № 6. - S. 241.

6. Palagina N.N. Diagnostika urovnya voobrajeniya detey rannego vozrasta // Voprosq psixologii. – 1994. - № 5. - S. 12 –20.